

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертацията на Иво Емилов Страхилов *„Тракийският“ разказ в съвременна България – стари легитимационни рефлексии или търсене на европейска принадлежност (исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкти)*“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. България – исторически стереотипи и съвременни европейски образи)

от проф. дфн. Албена Владимировна Хранова
Философско-исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, катедра
„Философия“

Дисертационният труд на Иво Страхилов *„Тракийският“ разказ в съвременна България – стари легитимационни рефлексии или търсене на европейска принадлежност (исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкти)*“ е изработен и представен за защита пред катедра „История и теория на културата“ към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Документацията по процедурата е изрядна, посочени са 6 публикации по темата на дисертацията на български и английски език и освен тях още 5 публикации по научната специалност. Авторефератът е изработен според академичната и процедурна норма.

Дисертацията съдържа увод, три големи части, всяка от тях състояща се от по две глави, заключение и три приложения. Впечатляващата библиография към дисертацията съдържа 649 научни труда на български, английски и френски език, а освен тях списък на използваните архивни единици, списък на каталози на изложби и статии от каталози, списък на нормативни актове, доклади, административни и програмни документи, списък на публикувани стенограми от заседания, официални изявления, прессъобщения и информационни брошури, списък на медийни публикации, анализи и журналистически интервюта, списък на използвани текстове от блогове и списък на интернет страници. Приложенията съдържат списък на проведените интервюта в България и Франция, списък на по-важните посетени и документираните събития и поредица от визуални материали.

Първата част на дисертацията – *„Тракийският“ разказ на картата на критическите изследвания на наследството*“ – представя рамките на изследването, избраните методологически инструменти и принципите на подхода към предмета на труда, който аргументирано ситуира себе си в полето на критическите изследвания на

наследството. В първата ѝ глава се преосмисля понятието за „нови наследства“, чрез което *„се обозначава все по-деинституционализираната и разширяваща се сфера на културното наследство, което бива оценностявано, артикулирано, произвеждано, съхранявано и разпространявано от най-разнообразни актьори в нови пространства и по нови начини, често в разрез с официалния патримониум“* (с. 10) и се акцентира върху перформативната същност на *правенето* на наследства. Поради своята хетерогенност и динамично подвижни граници „тракийският сюжет“ на културното наследство намира подходящата за наблюдение оптика в социологията на асоциациите на Латур и теорията на дейците-мрежи, които префокусират традицията на критическите изследвания върху наследството при насочването им към емпиричните граници на предмет като „тракийският разказ в България“, в който се размиват границите между институционални и извънинституционални форми на действието, различните му равнища на публичност и взаимно оспорващите се социални резултати от различните активности на дейците-мрежи. Затова за дисертацията е от особена важност предпоставката за виждането на тракийското наследство *„като сбор от множество **безпокойни предметности**, в смисъл на обекти, **неща**, които засягат, тревожат, за които са загрижени разнородни актьори“* (с. 19). Фокусът е към реконструирането на противоречията в динамичната следа на всеки казус, които (по Вентурини) се разбират като *„мястото, където колективният живот бива стопяван и изковаван наново“*, като отразяващи социалното *„в неговата най-динамична форма“* и като *„устойчиви на редукции“*. В този смисъл и избраният от автора принципен аналитичен подход за *картографиране на противоречията* в този подвижен предмет обслужва изследователската цел – обследване и картографиране *„местата на производство на тракийското наследство, както и инфраструктурите, които поддържат неговата жизненост“* и вписват насоките на изследването в мултиситуираната етнография. Този подход по-нататък се оказва аналитично напълно адекватен в доказването на главната изследователска хипотеза на дисертационния труд, според която *„актуализирането на тракийското минало служи за набавяне на европейскост, привидяна от актуализаторите като твърда референтна рамка в едно тревожно настояще и несигурно бъдеще“* (с. 21-22). В тази перспектива отново е поставен въпросът за легитимността на дисциплините, и за обвързването им в едно трансдисциплинно проучване, което обаче държи сметка и за важни разграничения като например това между история и наследство, история и изследвания на паметта, идентификацията на границите на терена и т.н.; тази проблематика минава и през

внимателното картографиране на съвременното състояние на изследванията върху наследството в англо- и френскоезичната традиция, както и разпръснатостта на тези изследвания у нас между различни дисциплини, подходи и предмети. Минава и през нееднородните роли в антропологическата авторорефлексия на изследователя, виждан по различен начин от своите динамични обекти и оказал се във възела на изследваните от него противоречия.

Тази първа част на дисертацията се занимава с хетерогенността на тракийското наследство като обект на изследване и с прецизирането на съответстващите на тази хетерогенност аналитични инструменти. Та продължава теоретическото разсъждение, очертавайки *„концептуалната основа на последващия анализ и проблематизирано понятието за наследство. От друга страна, проследяването на подходите към проблематиката ще маркира и процесите по патримониализация в по-общ план, които се радват на усилен подем на различни нива“* (с. 55). Очертаването включва парадигмата на социалните науки, занимаваща се с изобретяването на миналото (Андерсън, Хобсбом и пр.), също изваждането на технологиите на патримониализацията от тяхната емпиричност и осмислянето на мотивациите, които стоят зад тях (Лоуентал), констатирането на появата на индустрия на наследството и схващането му като метакултурен продукт (Киршенблат-Гимблет), туристическите инструментализации на наследството и репрезентационния му потенциал, от което и самият обем на съдържанието на наследството започва да нараства неконтролируемо и във всякакви посоки, откъдето и опитите за новото му дисциплиниране или разглеждането му като процес, осъществяващ се в самата перформативност на наследството (Лораджейн Смит) и в неговата дисонантност като едновременно материално и нематериално. Съответно главата проследява и методологическата хетерогенност на наследството с оглед на различните степени на рефлексия спрямо идентичностния му и ценностен товар, който различните науки (история, археология, културология и пр.) в България осъществяват в по-малка или по-голяма степен.

В такава карта на проблематиките около наследството дисертацията предлага въвеждането на едно *„отворено понятие за наследство“*, което се базира на следния феномен: *„Тъй като наследството е съвременен феномен, всеки опит за очертаването му разширява определението, за да включи някакъв конкретен обект в него, и така се стига до безкрайно предефиниране. Отново може да се посочи лесният пример, с който започна настоящата работа – **новото наследство** е в непрестанен процес на „обновяване“, защото актьорите, които го произвеждат, се*

прегрупираат постоянно“ (с. 71) и се опира на теорията на дейците-мрежи и социологията на асоциациите. Този подход на автора проработва евристично в първия казус, който разглежда – в параграфа, озаглавен „Към асемблирането на тракийското наследство. Случаят Бузовград“. Наложил се авторитет на тракийското наследство се е наложил върху мегалит в с. Бузовград, Казанлъшко, чиято оскъдна легендарна история преди това не е имала нищо общо с траките и богинята-майка, а съществува подозрението, че е просто природен обект. Подробната реконструкция на местния туристически „култ“ от автора е едновременно много забавна и напълно симптоматична по отношение релевантността на теоретичната рамка на дейците-мрежи, при което се оказва, че тракийското превъплъщение на природния, според официалната категоризация, феномен над Бузовград може да се разглежда *„като резултат от поредица съдвоявания между човешки и нечовешки дейци. То се оказва устойчиво, защото човешките деятели (историци, астрономи, администратори, самодейци, планинари, местни жители, актьори и т.н.) си предават щафетата и поддържат жизнеността на хетерогенната двойка*“ (с. 84). Тази релевантност на избрания инструментариум и оптика се доказва и при по-нататъшното разглеждане на тракийското наследство като залог в балкански и европейски дебати.

Втората част на дисертацията – *„Официалният разказ за тракийското наследство: конструиране и оспорване*“ – започва с проследяването на реконцептуализирането на разказа в европейска среда. Тя започва с реконструкцията на сюжета за тракийските изложби във Франция, чиято кулминация е изложбата от 1974 г. (преди това в София през 1972 г.), свързана както с институционализирането на дисциплината тракология, така и с политическия възход на Людмила Живкова и нейната културна политика, също с първите прояви на съперничеството между балканските държави за културното наследство на траките. Акцентите на изложбата във Франция са следните – оразличаването на траките от елинистичния свят, представянето на *„Тракия като контактна зона между Изтока и Запада*“, като *„цялостната презентация изглежда ориентирана към Европа и търси нейното одобрение*“ (с. 115) и изцяло отговарят на задачите на държавата по утвърждаването на приемствеността между епохите от онзи исторически период. Нататък главата уплътнява сюжета с азвитията на експозиционната дейност и след 1989 г. и изложбата от 2006, която е обвързана с предстоящото членство на България в ЕС като *„и двете правителства „четат“ изложбата през евроинтеграционен ключ*“, като *„перформативният потенциал на наследството за пореден път позволява то да бъде*

пригодено към актуалния национален дневен ред и едновременно с това към политическия речник на ЕС“ (с. 128-129). Изложбата от 2015 г. обаче дестабилизира „тази добре смазана машина за производство на тракийско наследство“, защото в случая от 2015 то се явява „следствие от амбивалентните сдвоявания между отделни хетерогенни актьори“ (с. 130), ясен случай на противоречие в перформатива.

Детайлизираното описание на казуса „българската изложба на тракийското наследство в Лувъра през 2015 г.“, подробно и ясно реконструира предпоставките и поэтапното организационно и херменевтично набавяне и осигуряване на амбивалентността и реконцептуализирането на тракийската изложба и „явното проблематизиране на тракийската изложба във вида, в който тя е била показвана в дългогодишната си история“ (с. 138) от страна на френските организатори, които търсят по-скоро репрезентация на връзката на траките с другите антични цивилизации и най-вече елинизацията на траките, отколкото въплътената в българската гледна точка тяхна уникалност и самодостатъчност. Изобщо налице е картина, в която „*мрежата от хетерогенни актьори, създавала и поддържала тракийските изложби повече от 40 години, е дестабилизирана и в резултат на това навлизат нови дейци и протичат процеси по нови съединявания, което води до преразпределение на силите*“ (с. 184).

Прецизната и детайлизирана реконструкция на казуса с изложбата от 2015 г., която сама по себе си е един от съществените приноси на дисертацията, намира своето продължение в главата за движението и официалните научни разбирания за тракийското наследство, което в сюжета на 2015 г. вече се е проявило чрез редица знаци, като например извадените наяве противоречия между археологията и изкуствознанието в развитието на казуса.

Удържайки методологическия избор, аргументиран в предишните глави, следващата глава на дисертацията се заема с разказа за научните дебати като „*картографирането на дебатите не се интересува от валидността на изказаните мнения, а по-скоро от противоречието като такова*“ (с. 184), настъпило меду българския модел на интерпретация на тракийското наследство, установен още през 70-те години, и критичната му френска рецепция през 2015 г.; оказва се, че Лувърът не желае изложба, конструирана с българските идентичностни аргументи от 1974 г., а се стреми към отиването отвъд „неоорфическия дискурс“, чрез който тракологията се е сдобила с образа на нещо, съвсем нелишено от национализъм и мистика, откъдето и френската страна предпочита акцента върху археологията, а не върху тракологията. От друга страна, напрежението между археологията и тракологията е конститутивно и за

българския контекст, в който е учредена тракологията – тази линия на противоречията е реконструирана в следващия параграф на главата, за да се осметли, че *„експозицията в Париж действа като „изнесена“ платформа, на която се решават проблеми от вътрешността на българската наука“* (с. 212), което води и към реконструкцията на контекста, който прави учредяването на тракологията необходим политически акт.

Третата част на дисертацията – *„Новото наследство: умножаване на наследниците“* – се занимава с патримониализирането на траките от страна на неофициални и неинституционализирани дейци, без да остане в простата опозиция между професионалисти и любители; напротив, изследването търси точките на тяхното социално пресичане и хибридните форми на патримониализация; дисертационният текст се стреми да осветли *„преплитанията между „официалните“ и „популярните“ версии на наследството и, в този смисъл, да постави под въпрос диференциацията между тях“* (с. 259), диференциация, която става все по-неуловима и затъмнена в магмата на интернет и въобще съвременното публично общуване. Проследени са забележителни сюжети като спорът между „автохтоници“ и „дошляци“, разните употреби на тракийския сюжет ту за доказването на изконното българско право върху земята, ту за присвояване на цялата европейска цивилизация, в чийто зародиш са застанали траките; ту за формулирането на тракийската орфика като „глобално явление“, християнството като орфическо явление, за планетарния характер на най-древната в света тракийска азбука и други въодушевяващи конспиративни сюжети, които се обозначават като умишлено потъпкани от официалната наука (авторът нарича този вид дейци „интернет-тракисти“), като един от изводите е, че *„национализмът пак се репрезентира като дисидентство“* (с. 281). В тези част са разгледани и началата на нови ритуални практики, дефинирани от техните дейци като „тракийски“, вписани в ню ейдж практиките, заниманията с „енергийни места“, физическата наличност на съвременни траки и орфици, производството на нова „антична“ празничност, възстановките, проектните начинания и свързаните с тях индустрии и пр. Заключениеето обобщава процедурите и изводите на дисертацията в задачата ѝ *„да покаже тракийското наследство като поредица от свързвания между множество хетерогенни дейци“* (с.366).

Освен несъмнените научни приноси на дисертационния текст и прецизността на неговите алгоритми и аргументации, работата има и достойнството на ясната композиция и много добре избраната научна стилистика на изложението. Всички тези

черти на труда ме карат настоятелно да препоръчам и неговото навременно издаване като академична монография.

В заключение произнасям пред уважаемото научно жури своята отлична оценка за дисертацията *„Тракийският“ разказ в съвременна България – стари легитимационни рефлексии или търсене на европейска принадлежност (исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкти)*“ и заявявам своя глас „ЗА“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Иво Емилов Страхилев по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

29. 04. 2019 г.
София

Проф. дфн. Албена Владимирова Хранова